

Maka Elbakidze

მაკა ელბაკიძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველი სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Tbilisi, Georgia

თბილისი, საქართველო

Two Endings and Two Truths of „Haki Adzba“

„ჰაკი აძბა“ ორგვარი დასასრული და ორი სიმართლე

Leo Kiacheli's "Haki Adzba" was printed in "Saliteruro Gazeti" in 1933. In this text, called the *Magnum opus* of the writer, one can see the elements characteristic of both – Socialist realism and Modernism. The novel shows confrontation between two antagonist classes, between morality and worldview of the two peoples, but it is noteworthy that in this confrontation there are no liars and righteous persons, winners and losers: both sides have "their truth" and the writer's skill is best seen in his neutral position. Along with this main problem, the paper highlights the problem of two different endings of the text and its analysis by both –Soviet and post-Soviet literary critics.

Keywords: Leo Kiacheli, Socialist realism, Modernism, class antagonism

საკვანძო სიტყვები: ლეო ქიაჩელი, სოციალისტური რეალიზმი, მოდერნიზმი, კლასობრივი ანტაგონიზმი

ლეო ქიაჩელის „ჰაკი აძბა“ 1933 წელს დაიბეჭდა „სალიტერატურო გაზეთში“¹. მწერლის *Magnum opus*-ად სახელდებულ ამ ტექსტში ჩანს როგორც სოციალისტური რეალიზმის, ასევე მოდერნიზმისთვის ნიშანდობლივი ელემენტები.

წველის სიუჟეტი რთული ისტორიული კატაკლიზმებით აღსავსე ეპოქის ფონზე იშლება და რეალურ ამბავს ასახავს². მოქმედება მიმდინარეობს ქალაქ სოხუმში, სამოქალაქო ომის ჟამს, 1918 წელს. ლეო ქიაჩელი წერს, რომ „აფხაზეთი მაშინ ამიერკავკასიის კომისარიატის ხელისუფლებას ემორჩილებოდა და, ფაქტიურად, რუსეთს მოწყვეტილი იყო“ (ქიაჩელი, 1985, გვ. 297), თუმცა, როგორც აკაკი ბაქრაძე შენიშნავს, იმ დროს კომისარიატი უკვე აღარ არსებობდა და ამიერკავკასიას სეიმი მართავდა, რომელიც აერთიანებდა ქართველ მენშევიკებს, სომეხ დაშნაკებს, აზერბაიჯანელ მესავატელებს – ნაირნაირი მიმართულებისა და შეხედულების პოლიტიკოსებს (ბაქრაძე, 1980, გვ.123).

ერთ დღესაც თბილი და მზიანი სოხუმის მოქალაქეთა სიმშვიდესა და მყუდროებას და-არღვევს მოულოდნელი ცნობა – ქალაქის ნავსადგურს უახლოვდება ბოლშევიკების კრეისერი „შმიდტი“, „მრისხანედ“ წოდებული ბოცმანის, კუზმა კილგას მეთაურობით.

¹ წველა, სათაურით „მოულოდნელი განაჩენი“ (ზოგ ნომერში „კუზმა მრისხანე“) გაგრძელებებით იბეჭდებოდა 1933 წლის 29 ივნისიდან (N14) 29 დეკემბრამდე (N 27).

² სტატიაში გამოყენებული ისტორიული ფაქტები მოტანილია აკაკი ბაქრაძის წერილიდან „მასალა და მოთხრობა“ (ჟურნ. „ცისკარი“, N 6, 1980, გვ. 124-130).

გემს, რომელიც მოთხრობაში კრეისერი „შმიდტის“ სახელითაა ცნობილი, სინამდვილეში „დაკია“ ერქვა¹. ეს იყო ყოფილი რუმინული სამგზავრო-სატვირთო გემი, რომელიც 1918 წლის თებერვალში სურსათისა და მტკნარი წყლის მოსამარაგებლად შემოვიდა სოხუმის პორტში. „დაკიას“ ეკიპაჟის ბოლშევიკი მატროსები ნაპირზე გადმოვიდნენ და ბულვარზე მოსიერნე აფხაზური ასეულის პორუჩიკს, თავად ნიკოლოზ ემუხვარს² შეეჩვენენ. მას მეფის არმიის მუნდირი ეცვა და ამიტომაც მიიქცია მეზღვაურთა ყურადღება. ბოლშევიკებისთვის მეფის არმიის ოფიცერი, ბუნებრივია, კლასობრივი მტერი იყო. შესაბამისად, მათ თავად ემუხვარს სამხრეების მოხსნა მოსთხოვეს და მისგან მტკიცე უარი რომ მიიღეს, ძალით მოგლიჯეს. შეურაცხყოფილმა აფხაზმა თავდამსხმელებს თავხედობა არ აპატია, რევოლუციური ამოიღო და ერთი მათგანი მოკლა, მეორე კი დაჭრა. სოხუმელმა ბოლშევიკებმა გადაწყვიტეს, ესარგებლათ ამ ინციდენტით და ძალაუფლება ჩაეგდოთ ხელში. ნ. სვანიძე, ე. ეშბა და სხვა ბოლშევიკები სასწრაფოდ გაემუხრნენ სოხუმის გარნიზონში, მოილაპარაკეს გარნიზონის მეთურებთან, შემდეგ კი საპროტესტო აქციაზე იხმეს მოსახლეობა. მეორე დღეს თეატრში გაიმართა მიტინგი, რომელსაც მეზღვაურებისა და ჯარისკაცების გარდა, ნავსადგურისა და სტამბის მუშებიც ესწრებოდნენ. ბოლშევიკური ორგანიზაციის მოთავეები „დაკიას“ ეკიპაჟს დაუკავშირდნენ. „დაკიას“ მატროსები მოითხოვდნენ ემხვარის დაკავებას, მოკლული მატროსის ოჯახისთვის 15 ათასი რუბლის გადახდას და, რაც მთავარია, სოხუმში ხელისუფლების ბოლშევიკური სამხედრო-რევოლუციური კომიტეტისთვის გადაცემას. ტრაპიზონიდან წამოყვანილი სამხედროები „დაკიას“ ეკიპაჟს სოხუმში დიდი ხნით დაყოვნების საშუალებას არ აძლევდნენ და პირველი მარტის 22 საათზე გემი ზღვაში ისე გავიდა, რომ ულტიმატუმის შესრულებას არ დაელოდა. სამაგიეროდ ბათუმში გაიგზავნა შემდეგი შინაარსის ტელეგრამა: „სასწრაფოდ გამოგზავნეთ სოხუმში ორი ნაღმოსანი ან დიდი საბრძოლო გემი“ და ამ შეტყობინებას ბათუმისკენ ჰიდროავიაციის გზაზე მოჰყვა.

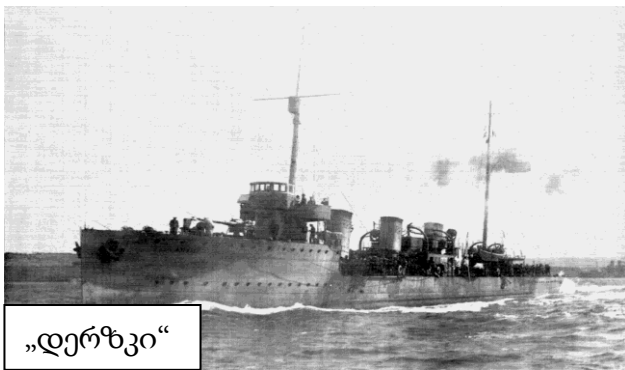

მფრინავმა საჰაერო აპარატი ბათუმის ყურეში, საესკადრო ნაღმოსან „დერზის“ მახლობლად დასვა და მატროსებს აფხაზი ბოლშევიკების თხოვნა გადასცა. ტრაპიზონიდან დაბრუნებულ „დერზის“ ბათუმის პორტში საწვავისა და წყლის მარაგი შევსებული ჰქონდა და სევასტოპოლისკენ გასვლას აპირებდა, მაგრამ სოხუმიდან გამოგზავნილ თხოვნას ეკიპაჟი ოპერატიულად გამოეხმაურა და ხომალდის მეთაურმა, ლეიტენანტმა ლეონიდ ჟიტკოვმა გეზი სოხუმისკენ აიღო.

¹ აკაკი ბაქრაძის მოსაზრებით, ლეო ქიაჩელმა საგანგებოდ შეუცვალა გემს სახელი და მკითხველი ასოციაციურად დააკავშირა იმ პერიოდში მეტად პოპულარული ადამიანის – 1905 წლის რევოლუციის მონაწილის, კრეისერ „ოჩაკოვის“ მეთაურის, ცარიზმის წინააღმდეგ მებრძოლი და დახვრეტილი ლეიტენანტ შმიდტის სახელთან. ამით ავტორმა გემი რევოლუციური რომანტიკით შემოსა (ბაქრაძე, 1980, გვ. 125).

² ემუხვარის ნაცვლად ლეო ქიაჩელმა თავისი პერსონაჟის გვარის აღმნიშვნელად გამოიყენა აფხაზური ფორმა ეშბა. XVI საუკუნის შემდგომ აფხაზთა ჩამოსახლებისა და დამხედურ ქართველთა ასიმილაციის პროცესში აფხაზებმა მაგვარსახელებელი – სუფიქსის უქონელ წმიდა ფუძეებს და ამ სუფიქსის მქონე გვარებს დაურთეს აფხაზური კრებითობის მაწარმოებელი –ა სუფიქსი. ასეთი ფონეტიკური ადაპტაცია განიცადა არაბული წარმომავლობის ქართული სოციალური ტერმინოლოგიიდან – ამირ-ახორი – წარმომდგარმა გვარმა – ამილ-ახვარ-ი და მისგან მიღებულმა გვარმა – ემხვარ-ი, რომლის აფხაზური ვარიანტებია – ემხაა და ამხხაა (გვანცელაძე და სხვ., 2021, გვ. 197).

„დერზკის“ ეკიპაჟის მატროსებს კლასობრივ მტერთან ბრძოლის გამოცდილება უკვე ჰქონდათ. 1917 წლის დეკემბრის მოვლენების დროს სევასტოპოლში მათ თვითგასამართლება მოაწყვეს და დახვრიტეს ხომალდის მეთაური, რუსეთ-იაპონიის ომის მონაწილე, წმინდა გიორგის ორდენის კავალერი, II რანგის კაპიტანი ნიკოლოზ სალოვი და ვახტის ოფიცერი ლეიტენანტი ტევიაშჩევი. სოხუმში შესვლამდე ნაღმოსანმა რამდენჯერმე გაისროლა ზარბაზანი და მოსახლეობა დააშინა. ნაპირზე გადმოსასხმელად სამოცდაათკაციანი შეიარაღებული რაზმი მომზადდა. ხომალდის ეკიპაჟი შტატით 10 ოფიცერს, 6 კონდუქტორსა და 130 დაბალჩინოსანს ითვლიდა, მაგრამ ამ დროისათვის ბორტზე 110 კაცზე ცოტა მეტი თუ იქნებოდა. „დერზკი“ სოხუმის ხის გემთსადგომს კიჩოთი მიადგა, მატროსების შეიარაღებული რაზმი ნაპირზე გადავიდა და ქალაქის მმართველობას „დაკიას“ ეკიპაჟის ულტიმატუმის 24 საათში შესრულება მოსთხოვა. რუსული ხომალდის ეკიპაჟს მაშინვე აუბეს მხარი აფხაზმა ბოლშევიკებმა, რაც საქართველოს კანონიერი ხელისუფლების გადაყენებითა და ძალაუფ-

ლების ადგილობრივი ბოლშევიკებისთვის გადაცემით დასრულდა. ქალაქ სოხუმში საალყო მდგომარეობა გამოცხადდა. მოსახლეობა სამხედრო-რევოლუციური კომიტეტის განკარგულებებს უნდა დამორჩილებოდა. ბოლშევიკებმა ემუხვარი და მისი ძიძისშვილი სმელ ბედია სოფელ დრანდასთან დააკავეს და სოხუმში წამოიყვანეს. „დერზკისთან“ მიყვანისას ნიკოლოზ ემუხვარს ვიღაცამ მალე-

ლად რევოლვერი გადასცა. ტრაპით ხომალდზე ასვლისას მან უფროსი უნტერ-ოფიცერი კოვალჩუკი მოკლა, მაგრამ მომდევნო ვაზნა გაიჭედა და ხომალდის კომიტეტის თავმჯდომარე გრუდაჩევი სიკვდილს გადაურჩა. ემუხვარს მარცხენა ხელი ფრონტზე კონტუზირებული ჰქონდა, ამიტომ იარაღის გადატენა ვეღარ შეძლო. „დერზკის“ ბოლშევიკმა მეზღვაურებმა აფხაზ თავადს უსასტიკესი სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანეს და ცოცხალი ადამიანი ხომალდის ერთ-ერთ საქვაბეში ჩაადგეს, სადაც ტურბინებისთვის საჭირო ორთქლის მისაღებად წყალი იხარშებოდა. რუსულ პუბლიკაციებში ეს შემთხვევა განსხვავებულად არის წარმოდგენილი. ნათქვამია, რომ 1918 წლის მარტის პირველ რიცხვებში „დერზკიმ“ თავისი ცეცხლით სოხუმის წითელ გვარდიას შეტევაზე გადმოსული თავადი ემუხვარის ქართულ სამხედრო ფორმირებებთან ბრძოლაში დახმარება გაუწია. ნიკოლოზ ემუხვარის სიკვდილით დასჯაზე კი არაფერია თქმული. აფხაზი ისტორიკოსების გადმოცემით, ემუხვარი რუსმა მეზღვაურებმა „დერზკიზე“ მაშინვე მოკლეს და ზღვაში გადააგდეს. ეკიპაჟის დიდი ნაწილი კოვალჩუკის სევასტოპოლში წასვენებას მოითხოვდა, ამიტომ გემმა კურსი სევასტოპოლისკენ აიღო.

ეს არის ისტორიული რეალობა, რომელიც ოდნავ შეცვალა მწერალმა და პოლიტიკური მოვლენებით განპირობებული ფსიქოლოგიურ-იდეოლოგიური კონფლიქტის ფონზე მკითხველს პერსონაჟთა სამი დაპირისპირებული ჯგუფი წარმოუდგინა. პირველს შეადგენენ ბოლშევიკები – ახალი, უშიშარი ძალა, რომლის წინააღმდეგ წასვლა შეუძლებელი და წარმოუდგენელია, ამიტომ ისინი შეუდრეკლად და აქტიურად ებრძვიან ყოველივე კონტრრევოლუციურსა და „ძველი სამყაროს“ გადმონაშთს. ამ ჯგუფის ყველაზე უფრო თვალსაჩინო წარმომადგენელია კუზმა-მრისხანე,

„ძველი მეზღვაური, 1905 წლის მეამბოხე, ცნობილი შმიდტის თანამებრძოლი, რომელსაც ამბოხებაში მონაწილეობისათვის მეფის მთავრობამ უვადო კატორღა მიუსაჯა. 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ კილგა ისევ თავის საქმეს დაუბრუნდა და შავი ზღვის ფლოტში თვალსაჩინო ადგილი დაიჭირა. მისი სახელი მალე ცნობილი შეიქნა როგორც ზღვაზე, ისე მის სანაპიროებში... საბჭოთა მთავრობამაც იგი უდიდესი ნდობით აღჭურვა: თავისი უძლიერესი სამხედრო გემის – კრეისერ „შმიდტის“ – უფროსობა ჩააბარა,

როგორც დამსახურებული ჯილდო კონტრრევოლუციის წინააღმდეგ თავდაუზოგავი ბრძოლისათვის“ (ქიაჩელი, 1985, გვ. 297).¹

პერსონაჟთა ამავე წრეს მიეკუთვნება მეზღვაური ვასილი ხრიტანიუკი, იგივე ვასკა-პირატი, რომელმაც, საკმარისია, თვალი მოჰკრას ოფიცრის ეპოლეტებს, თეთრგვარდიელთა მუნდირსა და ოქროს ორდენს, რომ მაშინვე „ტანის რაღაც უცნაური შემკვრივებით“ შეიმართოს კონტრრევოლუციური საფრთხის აღსაკვეთად, თუნდაც ეს სიცოცხლის ფასად დაუჯდეს.

მეორე ჯგუფში შედიან სოხუმის იმჟამინდელი ქალაქის თავი სამსონ დავანაძე და გავლენიანი მოქალაქენი, რომელთა ხელშიც არის, ფაქტიურად, ქალაქის მართვის სადავეები. როდესაც ისინი დარწმუნდებიან გავრცელებული ხმების უტყუარობაში, რომ კრეისერს გეზი მართლაც მათი ქალაქისკენ აქვს აღებული, მათ წინაშე მთელი სერიოზულობით დადგება საკითხი, როგორ მოიქცენ ბოლშევიკური აგრესიის თავიდან ასაცილებლად („თუ მოყვრულად დაეხვდი, ბოლშევიკობას შემწამებენ, თუ მტრულად – გაბედე, თუ ვაჟკაცი ხარ: ნავი კი არ არის, კრეისერია ნამდვილი, ისიც ბოლშევიკებს“ (ქიაჩელი, 1985, გვ. 299)). ბოლშევიკური საფრთხე აფორიაქებს აქამდე მშვიდ ქალაქს. ადამიანების ფაციფუცში, უაზრო სირბილსა და განგაშში იგრძნობა მონური ქედმოხრა და შიში უხეში ძალის წინაშე. „კრეისერი „შმიდტის“ ერთი გასროლაც საკმარისია, რომ ჩვენი სახლები და მთელი ჩვენი სარჩო-საბადებელი, რაც კი გაგვაჩნია, ცეცხლმა შთანთქას“, – წარმოთქვამს პრეზიდენტის სხდომაზე მდიდარი მესაკუთრე რაჟდენ თორია და ამ სიტყვებით სოხუმის მთელი „წარჩინებული“ მოსახლეობის ძრწოლას გამოხატავს. წვრილი ბურჟუები თავიანთ სახლებს უტრიალებენ და წითელი დროშებით ამკობენ; ვისაც შინ დროშა არა აქვს, ნარმას ყიდულობს ბაზარში და სახელდახელოდ ჯოხზე ამაგრებს. ნავსადგურის მისადგომს ცოცხალი ყვავილებით რთავენ, შენჯღრეულ სამიტინგო კამარას არემონტებენ, ბაქანზე ორკესტრი მოჰყავთ. რესტორანში ასი კაციისთვის იშლება უხვი სუფრა.

ამ საყოველთაო ალიაქოთში სრულიად კონტრასტულად მოჩანს მესამე, ინდიფერენტული ჯგუფი, რომელშიც შედიან თავადი უჯუშ ემხა, მეფის დაშლილი ჯარის ოფიცერი, ჩერქეზთა აფხაზური ასეულის შტაბის როტმისტრი, და მისი მეგობრები. ეს ჯგუფი არათუ მონაწილეობას არ ღებულობს ქალაქის „ციებცხელებიან სამზადისში“, არამედ ამბადაც კი არ იცის, რაც ამ დილის აქეთ მის გარშემო ხდება. ამ ჯგუფში ორი აფხაზია, დანარჩენები – მეგრელი, აჭარელი, იმერელი, ხუთივე ბრწყინვალე წოდების წარმომადგენელი.

დაშლილი ფრონტიდან წამოსული უჯუშ ემხა მხოლოდ ახლახან დაბრუნებულიყო სამშობლოში.

„სამ თვეზე მეტი სამოქალაქო ომის ცეცხლში ეტრიალნა. აჯანყებული ჯარისკაცების შურისძიების გუგუნს გადარჩენოდა, წითლების იერიშების შმაგ ნავარდს გამოქცეოდა. სიცოცხლის გარდა, ორი რამ განძი ჩამოჰყოლოდა, რომლებსაც სიცოცხლეზე უფრო აფასებდა და უფრთხილდებოდა. ეს იყო სიყრმიდანვე მისი საოცნებო ოფიცრის ეპოლეტები და ოფიცრისვე წმიდა გიორგის ორდენი. მაგრამ ერთი რამ საჩუქარი მისთვის სამოქალაქო ომსაც

¹ ნიშანდობლივია, რომ ბოლშევიკური კრეისერის კაპიტანი ორსახოვანი იანუსის შთაბეჭდილებას ტოვებს მნახველზე – მისი სახე ერთდროულად ასხივებს სიკეთესაც და სისასტიკესაც, ისევე, როგორ დამოკიდებულებასაც იჩენს იგი რევოლუციის მომხრეებისა და მტრებისადმი: „დიდი, ძლიერ შეხორცებული ჭრილობის მოწითალო კვალი მას მთელ სახეზე გადაუდიოდა ირიბად, მარცხენა საფეთქლიდან დაწყებული ნიკაპის მარჯვენა კუთხემდე. მარცხენა თვალის ზედა ქუთუთოს ერთი ნახევარი შუაში გაჭრილ წარბს ქვეშ ჩამოთლილი ჰქონდა და გაშიშვლებული. კაკლის ნაწილი ამ ადგილას მუდამ ღია ცალკე თვალის შთაბეჭდილებას სტოვებდა მეორე ნაწილის გვერდით, რომელსაც ქუთუთოს ნაგლეჯი შერჩენოდა. ამ თვალიდან ჭრილობა ლოყას მიჰყვებოდა და ნესტოჩამოკვეთილ ცხვირთან, შუაში გადაჭრილ ტუჩებზე გადავლით, ნიკაპის მარჯვენა კუთხეში წყდებოდა. სახის მთელი ეს კანშემოჭიმული ნახევარი უძრავი და უცვლელი იყო, სულ ერთნაირი გამომეტყველების მქონე, რომელიც უცვლელად უსასტიკესი რისხვის გამოხატულებას ატარებდა, წინააღმდეგ მეორე ნახევრისა, რომელსაც მშვიდი, ღრმა და ხანდაზმულობის გონიერი იერით ამეტყველებული თვალი ამშვენებდა“ (ქიაჩელი, 1985, გვ. 315-316).

გამოეტანებინა – შიშის ლანდების უჩინო დადი, რომელიც ისევე არ შორდებოდა მის შინაგან არსებას, როგორც გიორგის ჯვარი მკერდს და მხრებს – ეპოლეტები“ (ქიაჩელი, 1985, გვ. 307).

როდესაც ქალაქს კრეისერი მოადგა, უჯუმ ემხას დაკვირვებულ თვალს არ გამოჰპარვია, თუ „ვისი“ იყო ეს გემი, თუმცა ამხანაგებმა თავდაპირველად არ დაუჯერეს: ისეთი შიში გაქვს ბოლშევიკების მხრიდან გამოვლილი, რომ ჯერ არ გაგნელებია და ბოლშევიკების კრეისერი ამიტომ მოგჩვენებიაო. ეს იყო ის ბიძგი, რამაც უჯუმში გამოაფხიზლა და მოქმედებისკენ მოუწოდა. „*მე და შიში ერთმანეთს არ ვიცნობთ, ვისაც არ სჯერა, შეიძლება გამომცადოს*“ (ქიაჩელი, 1985, 311), – თქვა მან, ჩოხა გადაიცვა და გარეთ გავიდა.

ამის შემდგომ მოვლენები ელვისებური სისწრაფით ენაცვლება ერთმანეთს და მკითხველს საშუალება ეძლევა თვალი ადევნოს იმ კონფრონტაციათა წყებას, რომლის ფონზეც გამოიკვეთება დაპირისპირებულ მხარეთა იდეოლოგიური თუ ფსიქოლოგიური თავისებურებანი.

თავდაპირველად ერთმანეთის წინაშე წარდგება ორი განსხვავებული იდეოლოგიის მქონე ჯგუფი – კრეისერის ეკიპაჟი და ქალაქის წარმომადგენლობა, თუმცა ეს უკანასკნელი ძალისხმევას არ იშურებს, მომხდურთ ბოლშევიკად მოაჩვენოს თავი და საკუთარი ტყავის გადარჩენის მიზნით კუზმა-მრისხანის წინაშე რევოლუციური ხელისუფლების ნიღბით წარდგეს. „*თეთრგვარდიელები და სხვა ამისთანა არამზადები თუ გყავთ ქალაქში?*“ – აგდებულად ეკითხება ქალაქის თავს მეზღვაური ვასილი ხრიტანიუკი, რაზეც სამსონ დავანაძე ამაყად უპასუხებს: „*ჩვენ ასეთ მხეცებს არ ვამინაურებთ, ამხანაგო! არ გვეყოლია, არა გვეყავს და არ გვეყოლება*“ (ქიაჩელი, 1985, 313). მასპინძლები სტუმრებს მიტინგზე მიიწვევენ, რომელიც მეტად მშვიდობიან ატმოსფეროში ჩაივლის და ქალაქის მოსახლეობაც შვებით ამოისუნთქებს, თუმცა სწორედ იმ დროს, როცა სიტუაციის გართულებას არავინ ელის, მოხდება გაუთვალისწინებელი რამ – ერთმანეთს სამკვდრო-სასიცოცხლოდ შეეჯახება ორი პიროვნება, მათი სახით კი ორი იდეოლოგია – ვასილ ხრიტანიუკი და უჯუმ ემხა. ეს დაპირისპირება სავალალო შედეგით დასრულდება – უჯუმ ემხა ვერ მოითმენს თავმოყვარეობისა და ღირსების შელახვას, წითელ მეზღვაურს მუნდირის შეურაცხყოფას არ დაანებებს და ერთი გასროლით მოკლავს მას. ვასკა-პირატის გადარჩენილი ამხანაგები განგაშს ატეხენ, მიტინგი დაიშლება, ჰაერში დენტის სუნი დატრიალდება. რამდენჯერმე კი აშკარად გაისმება აქა-იქ: „ყაზახთა ოფიცერი“, „გიორგის კავალერი“. ამ სიტყვების ფონზე ჩნდება ახალი დაპირისპირება – უჯუმში და ქალაქი, რაც კიდევ ერთხელ გამოკვეთს პირველის მაღალ მორალსა და მეორის ზნედაცემულობას. საკმარისია მომხდარით განრისხებულმა კუზმა მრისხანემ ქალაქს ულტიმატუმი წაუყენოს, რომ მთელ სოხუმს შეშფოთებისა და პანიკის ტალღა გადაუვლის. სარჩო-საბადებლის განაგების შიში ქალაქის არისტოკრატისაც კი შეაშფოთებს, რომელიც აქამდე საქმეში არ ერეოდა. ამ ჯგუფს შეადგენენ აფხაზეთის ცნობილი და დიდი გვარის წარმომადგენლები, რომლებიც, ამავდროულად, ნათესაობით არიან ემხას გვართან დაკავშირებულნი.

ულტიმატუმის გამოცხადების შემდეგ ნამდვილი „ნადირობა“ გაიმართება უჯუმ ემხაზე. ხალხი ხუილით შეიჭრება მის სახლში, სადაც უჯუმის მოხუცი დედა და 12 წლის და იმყოფებიან. მოსულებს არ აშფოთებთ ქვრივი ქალისა და უმწეო ბავშვის დანახვა. აკი ნაბრძანები აქვთ: „საკუთარი ხელით შევიპყროთ დამნაშავე და მივგვაროთ მოკლულის ამხანაგებს დამსახურებული სასჯელის მისაზღვადად... თითოეულმა თქვენგანმა ხელი უნდა გამოიღოს. აბა, ვინც ვარგა, ახლა გამოჩნდება“. ხალხიც იწყებს ოთახების, სამზარეულოს, საჯინიბოს, სასიმინდის ჩხრეკას. „ცეცხლი ჩვენი დამღუპველის, ემხას სახლ-კარს, სიკვდილი მისი ოჯახის წევრებს, სიკვდილი ემხას“, – ბობოქრობს ბრბო.

ქალაქის არისტოკრატია დიღემის წინაშე აღმოჩნდება – თუ აქამდე მას დიდად არ ადევნებდა მომხდარი და ჩუმად უჯუმ ემხას თანაუგრძნობდა, გავლენიანი თავადის, ბეჟირბი ჩაჩბას მძევლად აყვანამ საქმე სერიოზულად გაართულა; არჩევანის დაშვებაც კი შეუძლებელი იყო ჩაჩბას და ემხას შორის, ამიტომ ქალაქმა გულგრილად გაწირა ეს უკანასკნელი.

იმავე დილემის წინაშე აღმოჩნდება თვითონ უჯუშიც – ან მისი სიცოცხლე, ან ბექირბი ჩაჩბას სიკვდილი და ქალაქის აწიოკება, მით უფრო, რომ მისი დაც და დედაც დაპატიმრებულნი არიან. ემხა ხვდება, რომ იგი უნებლიეთ მოექცა ღალატსა და შურისძიებას შორის. როგორც ერთს, ისე მეორეს კვებავს სიძულვილი მის მიმართ. სიძულვილი ბრმა და მას ამშვიდებს მხოლოდ მოწინააღმდეგის განადგურება. უჯუშმა დაინახა ეს და ამის შეცნობამ მას დანებება-დამორჩილება უკარნახა. „უჯუშ ემხასთვის ნათელი გახდა ისიც, რომ საზოგადოება, რომელსაც იგი ეკუთვნოდა, ზნედაცემული საზოგადოებაა. ამ საზოგადოებას არ გააჩნია ღირსება, ვაჟკაცობა, ერთგულების, თანაგრძნობის უნარი. იგი შიშით ნიორწყლად არის ქცეული. მერედა ღირს კი ასეთ საზოგადოებაში ცხოვრება?“ (ბაქრაძე, 1980, გვ. 128). ამიტომ უჯუში უყოყმანოდ აცხადებს: „დაფიქრებაც კი პატივს ამყრდა თქვენს თვალში. საჭირო არ არის ზედმეტი სიტყვა. მზად ვარ გამოვცხადდე“ (ქიაჩელი, 1985, გვ. 332). აკაკი ბაქრაძე ემხას გადაწყვეტილებას შემდეგი მოტივით ხსნის:

„უჯუში აცნობიერებს, რომ იგი სრულიად მარტოა. მარტოხელას კი ერთი გზა დარჩენია: ან თავი მოიკლას, ან მტერს დანებდეს. ეს ორი ვარიანტი ერთ შედეგს იძლეოდა – სიკვდილს. ემხა დამორჩილდა სიკვდილს, ამიტომ შეუშვირა მან გემზე ღვთაებრივი სიმშვიდით მეზღვაურების ტყვიას გული. კიდევ ერთი საფუძველი აქვს უჯუშ ემხას მორჩილებას. დაინახა თვალნათლივ და აშკარად, როგორ დაეცა და წახდა ის საზოგადოება, რომლის შვილიც თავად იყო. ამის შეცნობა ღირსებადაუკარგავ ადამიანში უსაშველო სიბრალულს იწვევს. უჯუშ ემხასაც შეეცოდა თავისი ხალხი. ბუნებრივად გაუჩნდა მისი გადარჩენის სურვილი, მაგრამ რით შეეძლო შველა? დაცემულ საზოგადოებას სიტყვით და მოწოდებით ვერ გამოაფხიზლებ. იგი ბრმა და ყრუა ამაღლებულის მიმართ. ერთადერთი, რაც დაცემულ საზოგადოებას დააფიქრებს და განსჯის სურვილს გაუჩენს, ეს არის მსხვერპლი, ნებაყოფლობით გაღებული ღირსეულის მიერ. აი, ამ ზვარაკის სახელითაც დანებდა და დამორჩილდა მტერს უჯუშ ემხა. ეს უკვე ზნეობრივი გმირობაა და გასაგები ხდება, რატომ თქვა ლეო ქიაჩელმა უარი აღეწერა ფინალში ნიკოლოზ ემხვარი-უჯუშ ემხას ის ვაჟკაცური ქმედება, რომელიც სინამდვილეში მოხდა. ეს მაინც ფიზიკური სიმამაცე იყო, რომელიც პროტაგონისტის ზნეობრივ სიღრმეზე არაფერს ეუბნებოდა მკითხველს. მწერალს კი უპირველესად პერსონაჟის სამშვიინველის მოძრაობა აინტერესებდა და სწორედ ამ კუთხით გააშუქა მან უჯუშ ემხას სახე“ (ბაქრაძე, 1980, გვ. 128).

„ნოველა ისეა აგებული, რომ კვანძის შეკვრა უჯუშის სახელს უკავშირდება, თუმცა კონფლიქტის მთავარი ხაზი ჰაკი ამბას მიჰყავს“ (ცისკარიძე, 1984, გვ. 30). ამ პერსონაჟის პროტოტიპის, სმელ ბედიას შესახებ მხოლოდ ის ვიცით, რომ ის ძიძიშვილთან ერთად დაილუპა, მაგრამ აკაკი ბაქრაძე ფიქრობს, რომ, შესაძლებელია, ლეო ქიაჩელს გაცილებით მეტი ექნებოდა გაგონილი და მოსმენილი ამ გლეხკაცის თავგანწირულ ერთგულებაზე. როგორც რეალური პიროვნება სმელ ბედიას, ისე მოთხრობის პროტაგონისტი ჰაკი ამბა ერთგულების განსახიერებაა, მისი მოქმედების ლოგიკის ამოსაცნობად საკმარისია გავიხსენოთ მამამისის ანდერძი: „სიცოცხლე მისთვის მომიცია, რომ უჯუშს შესწირო“, მაგრამ მისი ერთგულების ასახსნელად მხოლოდ ეს ფაქტი არ კმარა. ერთგულება ჰაკის პიროვნული თვისებაა (განსხვავებით უჯუშის დეიდაშვილის, თავადი თოუჰან მარშანისა), ამიტომ იგი ჯერ თავად დაიბრალებს მეზღვაურის მკვლელობას, მაგრამ ვერაფერს რომ ვერ გახდება, უშიშრად ჩადგება გააფრთხილებულ მეზღვაურებსა და ძუძუმტეს შორის, რათა ცემისა და შეურაცხყოფისაგან დაიცვას თავისი უჯუში; დაიცვას კაცი, ვინც ასე იოლად გაწირეს თანამოქალაქეებმა და უახლოესმა ნათესავებმა. ჰაკი თან გაჰყვება ემხას, როდესაც ბოლშევიკების კრეისერი ქალაქს დატოვებს და გაურკვეველი მიმართულებით ზღვაში შეცურავს.

ამ ეპიზოდში მკითხველი კიდევ ერთი კონფრონტაციის მოწმე გახდება – კუზმა-მრისხანისა და ჰაკი ამბას სახით ერთმანეთს დაუპირისპირდება ორი ეთიკური კრედო – საუკუნეობით განმტკიცებული ძუძუმტეობა და რევოლუციურ-კლასობრივი იდეოლოგია. ჰაკისათვის უჯუშის დაცვა

და მის გამო თავდადება წმიდათაწმიდა ვალია, საუკუნოვანი ტრადიციით განმტკიცებული. კილგასთვის კი, რომელიც არ იცნობს ამ ტრადიციას, ჰაკის საქციელი მხოლოდ გლეხის ბრმა თავგანწირვაა თავისი ბატონისათვის და მეტი არაფერი, ამიტომ ის არათუ სჯის ჰაკის, არამედ „შმიდტის“ სახელით თავისუფლებასაც კი ანიჭებს: „შენ ხარ მონა, აფხაზო, კრეისერი „შმიდტის“ სახელით განიჭებ თავისუფლებას“. არადა კუზმა კილგა „თვითონაა მონა, ოღონდ ჰაკისაგან განსხვავებით, კლასობრივი ეგოიზმის მონა“ (ბაქრაძე, 1980, გვ. 129). ის „სულით ხორცამდე გამსჭვალულია კლასობრივი შეგნებით, რევოლუციის გამარჯვების რწმენით, კონტრრევოლუციასთან სამკვდროსასიცოცხლო ბრძოლის უდიდესი ჟინით და ამ ბრძოლაში მისთვის არც გაცლა არსებობს და არც კომპრომისი“ (ცისკარიძე, 1984, გვ. 29). შესაბამისად, მას არ ძალუძს, გაიგოს და გაითავისოს უანგარო სიყვარული და თავდადება (უჯუშ ემბა, თეთრგვარდიელი ოფიცერი მისთვის „მოსისხლე მტერია“)¹, ამიტომ კუზმას რევოლუციური შეგნება ჯერ აღშფოთდება ჰაკის „კლასობრივი სიბრმავეთ“², შემდეგ კი იგი გადაწყვეტს მის „დამუშავებას“, მონის ადამიანად „გარდაქმნას“.

არისტოტელეს ეთიკური კონცეფციის თანახმად, „მიზანი შეიძლება ზუსტი იყოს, ოღონდ მისკენ სავალი გზა – მცდარი“ (არისტოტელე, 2016, გვ. 63). არისტოტელეს ამ შემთხვევაში მხედველობაში აქვს ის გარემოება, რომ არსებობს გარკვეული ურთიერთმიმართება, ერთი მხრივ, გმირის მისწრაფებებს, მის ინდივიდუალურ ნებას და, მეორე მხრივ, მის ქმედებებსა და ამ ქმედებათა შედეგს შორის. როგორც წესი, გმირის მისწრაფებები და მისი ქმედებების რეალური შედეგები არათუ ემთხვევა, არამედ ეწინააღმდეგება კიდევ ერთმანეთს. ამაშია სწორედ, არისტოტელეს მიხედვით, დრამატული ქმედების განსაკუთრებულობა – მას ყოველთვის მივყავართ შედეგისკენ, რომელსაც გმირი თავდაპირველად არც კი ვარაუდობს. კუზმა მრისხანის ქმედებათა ჯაჭვს თუ მივყევით, ცხადი გახდება, რომ თავდაპირველად მას ჰაკის მიმართ სიბრალული უფრო ამომრავებს, ვიდრე სიძულვილი, შესაბამისად, მას ჰაკის „გარდაქმნა“ ნამდვილად გულწრფელად სურს („ძველი რევოლუციონერი და მეზღვაური ერთგვარი შეჯიბრების გრძნობამ მოიცვა“), რასაც მოჰყვება მისი სასიამოვნოდ განცვიფრება აფხაზის საქციელით (ჰაკი ყველაფერში უსიტყვოდ ეთანხმება კაპიტანს და ცხარე ცრემლით გლოვობს ვასკა პირატს), ამას კი ცვლის აღშფოთება, როდესაც უჯუშის დახვრეტით თავზარდაცემული ჰაკი მთელი ძალ-ღონით გემის მოაჯირისკენ მიიწევს და ზღვაში გადახტომას ლამობს („ჰაკი! რას სჩადი? რა გინდა?“) და მწარე იმედგაცრუება („სულერთია, ეს მონა ადამიანად მაინც არ გამოდგებოდა“). კუზმა ვერ აღწევს მიზანს, „მონას“ ადამიანად ვერ გარდაქმნის, რის შედეგადაც ჰაკის მიმართ სიბრალული ზიზღად და სიძულვილად ექცევა. კუზმა, როგორც „ბოლშევიკი, ტოტალიტარული ადამიანი ბრმა სხვა ცივილიზაციის წარმომადგენლის ფასეულობებისადმი, მოკლებულია უნარს, ჩასწვდეს სხვის თავისებურ სულიერებას, განსხვავებულ პოზიციას და სიმართლეს. შესაბამისად, იგი თრგუნავს ყველაფერს, რაც მას არ აქვს, რაც მისი ვიწრო სიმართლის მიღმა“ (ვასაძე, 2010, გვ.202). ამიტომ სავსებით ბუნებრივად ჟღერს კუზმას ბრძანება, ხელი გაუშვან ჰაკის და მისცენ საშუალება, აქაფებულ ზღვის ტალღებში გადაეშვას – თუ მონა ადამიანად არ გარდაიქმნება, მაშ, რაღა აზრი აქვს მის სიცოცხლეს?!

როდესაც 1933 წელს ეს ნოველა პირველად გამოქვეყნდა „სალიტერატურო გაზეთში“, მას განსხვავებული ფინალი ჰქონდა:

¹ სავსებით სამართლიანად შენიშნავს თამაზ ვასაძე, რომ “ჰაკის დამოკიდებულება უჯუშისადმი, ცხადია, დიდიშვილობის ტრადიციას ეფუძნება, რომელიც თავადების და გლეხების ურთიერთობას ზნეობრივ და ჰუმანურ ხასიათს აძლევს, მაგრამ ტრადიცია ამ ურთიერთობის კულტურულ-სიმბოლური ფორმა უფროა, მისი შინაარსი კი ჭეშმარიტი ადამიანური სიყვარულია, ჭეშმარიტი მეგობრობაა. “ჰაკი ამბაში”, ისევე როგორც აკაკი წერეთლის “გამზრდელში”, დიდიშვილობის ტრადიციის ღრმა აზრი ის არის, რომ ამქვეყნად ადამიანურ სიყვარულზე და მეგობრობაზე დიდი ფასეულობა არ არსებობს, რომ ადამიანის ყოფიერების გამართლება მოყვასის თავგამეტებული სიყვარულია“ (ვასაძე 2010, გვ. 200-201).

„ჰაკის ხელი გაუშვეს. იგი ერთი ნახტომით მოაჯირთან გაჩნდა. ცხადი იყო მისი განზრახვა.

– შესდექ, დაიგმინა უცებ კუზმამ და მარჯვენა ხელი რევოლვერისკენ გააქანა. ჰაკი არ შესდგა, მაგრამ სანამ ტანს მოაჯირზე გადასახტომად მოიმარჯვებდა, კუზმასკენ მოიხედა.

– შენ სიკვდილი გეკუთვნის ჩემგან! – შესძახა კუზმამ, და იმავე წამს მისი რევოლვერიც გავარდა.

შუბლგანგმირული ჰაკი აძბა იატაკზე გაიშხლართა.

წამით სიჩუმე ჩამოვარდა.

– სულ ერთია, ეს მონა ადამიანად მაინც არ გამოდგებოდა... აიღეთ, გადაადგეთ.

დამშვიდებული ხმით წარმოსთქვა კუზმამ და მოკლე, მაგრამ ბეჯითი ნაბიჯით თავის კაბინისკენ გაემართა“ (ქიაჩელი 1933).

როგორც ვხედავთ, ტექსტის თავდაპირველ ვარიანტში კუზმა კლავდა ჰაკის, შემდეგ მწერალმა ეს ეპიზოდი ჰაკის თვითმკვლელობით შეცვალა, მოგვიანებით¹ კი ისევ თავდაპირველ ვარიანტს დაუბრუნდა და კუზმა კვლავ მკვლელად გამოიყვანა, თუმცა მწერლის თხზულებათა შემდეგდროინდელ გამოცემებში, ისევე როგორც სასკოლო სახელმძღვანელოებში, შევიდა ის ვარიანტი, რომელშიც კუზმა გულგრილი მყურებელია ჰაკის თვითმკვლელობისა.² საინტერესოა, რა გახდა იმის მიზეზი, რომ როცა ლეო ქიაჩელმა, მიუხედავად იმისა, რომ აშკარად, მას თავდაპირველი ვარიანტი უფრო მოსწონდა, რაღაც ეტაპზე ეს ვარიანტი შეცვალა, შეარბილა დასასრული და კუზმა ნეიტრალურ დამკვირვებლად გამოიყვანა, ადამიანად, რომელიც, უბრალოდ, სხვა კულტურულ ღირებულებებს იზიარებს და მისთვის სრულიად გაუგებარია ჰაკის საქციელი.

ჩვენთვის საინტერესო საკითხს ნათელს ჰვენს საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული საქართველოს მწერალთა კავშირის პრეზიდიუმის სხდომათა ოქმი N 8, დათარიღებული 1937 წლის 8 ოქტომბრით³. სხდომაზე, რომლის დღის წესრიგში პირველ საკითხად შეტანილი იყო „ამხ. ლ. ქიაჩელის შემოქმედებითი თვითანგარიში“, სიტყვით გამოსულა საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის პასუხისმგებელი მდივანი კანდიდ ჩარკვიანი⁴ და მკაცრად მიუთითებია მწერლებისთვის, რომ მხატვრული ნაწარმოების შექმნისას ისინი „კლასობრივი თვალსაზრისით“ ობიექტურნი უნდა ყოფილიყვნენ. მისი კრიტიკა შეეხო ლეო ქიაჩელის რომან „სისხლს“ („ის საფუძვლიანად უნდა გადაამუშავდეს“ (8-1-600, გვ.16) და ნოველა „ჰაკი აძბას“, რომელშიც, ჩარკვიანის აზრით, „სრულიად არაფერია ნათქვამი ბოლშევიკურ მოძრაობაზე სოხუმში. ისე გამოდის, თითქოს ბოლშევიკური გემი შემთხვევით მოხვდა სოხუმში და ააფორიაქა იქაურობა. ეს სინამდვილის დამახინჯებაა. არც ბოლშევიკის სახეა მოცემული დამაკმაყოფილებლად. მოთხრობაში ლაპარაკია, რომ კუზმა კარგი ბოლშევიკია, მისი მოქმედება კი სულ სხვას გვიმტკიცებს“ (8-1-600, გვ.16). ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული აქცენტი კანდიდ ჩარკვიანმა მოთხრობის ფინალზე გააკეთა: „ჰაკი აძბაში“ ორი მორალის დაპირისპირებაში ავტორი სცდება. გლეხობას ჩვენ დიდი მოთმინებითა და სულგრძელობით ვეპყრობით. ბოლშევიკ კუზმას კი აძბას მიმართ სულგრძელობა უნდა გამოეჩინა, არ უნდა მოეკლა. ის აქ უეჭველად დამარცხდა. აძბა არავის არ ემუქრებოდა. **ამრიგად ამ მოთხრობის დაბოლოება გაუმართლებელია. შემდეგ გამოცემებში ის უნდა შესწორდეს**“ (8-1-600, გვ. 16).

¹ ლეო ქიაჩელი. თხზულებანი 4 ტომად. ტ.1. (რედ. სიმონ ჩიქოვანი). თბილისი: სახელმწიფო გამომცემლობა, 1946.

² ლეო ქიაჩელი. მოთხრობები. თბილისი: საქართველოს სსრ საბავშვო და ახალგაზრდობის ლიტერატურის სახელმწიფო გამომცემლობა, 1959, გვ. 259-325; ლეო ქიაჩელი. თხზულებანი 5 ტომად. ტ.3. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, 1961, გვ. 273-326; ლეო ქიაჩელი. თხზულებანი 4 ტომად. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, 1985.

³ საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის პრეზიდიუმის სხდომის ოქმი N 8, ამონაწერი N 1, დოკუმენტი N600, გვ. 14-19.

⁴ იხ. საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის პრეზიდიუმის სხდომის ოქმი N7, 1937 წლის 26 სექტემბერი.

1937 წელს წარმოთქმული ეს სიტყვები, ცხადია, მკაცრ მითითებად გაჟღერდა სხდომაზე, რომლის დღის წესრიგის მე-5 საკითხად გამოტანილი იყო საკითხი ტიციან ტაბიძისა, „რომელიც მთელი რიგი წლების მანძილზე მჭიდრო ურთიერთობაში იმყოფებოდა უკვე გამჟღავნებულ ხალხის მტრებთან“.¹ ბუნებრივია, ლეო ქიაჩელმა სათანადოდ შეიგრძნო ის „სუსხი“, რომლითაც გაჯერებული იყო საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის პასუხისმგებელი მდივნისა და სხდომაზე დამსწრე ამხანაგების გამოსვლები², ამიტომ წავიდა კომპრომისზე და მოთხოვნის დაბოლოება შეცვალა, თუმცა 1943 წლის გამოცემაში ისევ პირველი ვარიანტი დააბრუნა. რა იყო ამის მიზეზი? ნესტან რატიანის აზრით, პირველ შემთხვევაში ცვლილება დიდი რეპრესიების გავლენამ განაპირობა:

„გარშემო ისედაც სისხლის ზღვა იდგა და არაფერი საჭირო იყო, ამაზე აქცენტი ლიტერატურას გაეკეთებინა, პირიქით, უკეთესი იქნებოდა, თუკი ლიტერატურაში ახალი ადამიანები კეთილშობილებად წარმოჩნდებოდნენ. იმ პერიოდში კი, როდესაც პირველი დასასრული დააბრუნა მწერალმა, დიდი რეპრესიები უკვე ჩავლილი იყო და ქვეყანაც მეორე მსოფლიო ომში იყო ჩართული. ამ დროსაც სისხლის ზღვა იდგა გარშემო, ოღონდ ამ სისხლს ქვეყანაში უკვე სხვა ღვრიდა, მისი მიზეზი ომი იყო. შესაბამისად, ჰაკის უდანაშაულო სისხლი უკვე საფრთხეს არ უქმნიდა ახალი ადამიანის პრესტიჟს...ომის პერიოდში უკვე მნიშვნელობა აღარ ჰქონდა, ვინ დაღვრიდა სისხლს, რადგან სისხლი სამშობლო-სსრკ სახელით იღვრებოდა. სამშობლოს დიადი მომავლის გზაზე ყველანაირი მიზანი გამართლებულია, უდანაშაულოთა სისხლიც კი. ამდენად, თუკი სოცრეალიზმის პირველ ეტაპზე მოთხოვნას შერბილება დასჭირდა, შემდეგ ეტაპზე უკვე შერბილება აღარ იყო საჭირო. თუკი მანამდე ხალხს კითხვა მაინც გაუჩნდებოდა, რატომ სჭირდებოდა ახალ ხელისუფლებას ამდენი სისხლი, რამდენად სწორი იყო სისხლისღვრა, ომის პერიოდში უკვე სისხლისღვრამ სხვა გამართლება იპოვა და ლიტერატურასაც აღარ დასჭირდებოდა გაუგებარ კომპრომისებზე წასვლა“ (რატიანი 2017, <https://mastsavlebeli.ge/?p=16226>).

ეს არგუმენტი საკმაოდ დამაჯერებლად ჟღერს, მაგრამ, ბუნებრივია, ისმის კითხვა – თუ მწერალმა გასული საუკუნის 40-იან წლებში (როდესაც სტალინიც და ბერიაც ცოცხლები არიან და კანდიდ ჩარკვიანსაც ჯერ ისევ საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივნის პოსტი უჭირავს) ნოველის თავდაპირველი დასასრული დააბრუნა, რატომღა შეიცვალა ის მწერლის როგორც სიცოცხლისდროინდელ (ლეო ქიაჩელი 1963 წელს გარდაიცვალა), ისე შემდგომ გამოცემებში?

ამ, ერთი შეხედვით, მოულოდნელ ქმედებას მხოლოდ ერთადერთი ახსნა შეიძლება მოეძებნოს. ის, რაც შეიძლება ნებადართული იყო 40-იან წლებში, აკრძალული აღმოჩნდა 50-იანებში. „თუკი 40-იან წლებში მიიჩნეოდა, რომ, რაკილა კლასიკოსის ტექსტი წარსულს მიეკუთვნებოდა, ის

¹ სტენოგრამაში ვკითხულობთ: „სიტყვაში გამოსულმა ამხანაგებმა: კ. ჩარკვიანმა, ს. ეულმა, გ. ბუნიაშვილმა, კ. ლორთქიფანიძემ, ბ. ჟღენტმა, დ. შენგელაიამ, პ. ჩხიკვაძემ, ს. სანშიაშვილმა და სხვებმა ურჩიეს პოეტს გულახდილად ედიარებინა ყველა ის დანაშაული, რომლებიც „მას ჩაადენინა ხალხის მტრებთან მჭიდრო კავშირ-ურთიერთობაში“ (8-1-600, გვ.18). ბუნებრივია, ამ სხდომამ გადაწყვიტა ბედი ტიციან ტაბიძისა, რომელმაც, ოქმის ჩანაწერის მიხედვით, „არც თავის წერილობით განცხადებაში და არც პრეზიდენტის ამ სხდომაზე წარმოთქმულ სიტყვაში არ ისურვა ეთქვა სიმართლე და ბოლომდე განაგრძო თვალთმაქცობა“ (8-1-600, გვ.18). იგი დახვრიტეს 1937 წლის 16 დეკემბერს.

² მით უფრო, რომ „კლასობრივი თვალსაზრისით არაობიექტურ“ ქართველ მწერლებს, რომლებიც მომავალში „ჩვენი რევოლუციური წარსულის შესახებ წიგნის დაწერას მოისურვებდნენ“, კანდიდ ჩარკვიანმა სახელმძღვანელოდ დაუსახა ამ. ლავრენტი ბერიას მოხსენება „ამიერკავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციების ისტორიის საკითხისათვის“, რომელშიც, მისი თქმით, მოცემული იყო „ჩვენი რევოლუციური მუშაობის, გარდახდილი ბრძოლების სწორი ანალიზი“ (8-1-600, გვ.16).

ხელუხლებელი რჩებოდა, 50-იან წლებში იმავე ტექსტების შინაარსსა თუ კონტექსტში სახიფათო მიმართებები და ალუზიები შენიშნეს“ (დალანიძე 2021, გვ. 174)¹.

თუმცა, ნოველის ორი დასასრულის მიუხედავად, არსებითი არაფერი შეცვლილა. სავსებით მართებულად შენიშნავდა აკაკი ბაქრაძე: „ამგვარი გადაკეთება ზემორე გამოთქმულ აზრს არ ცვლის, რამეთუ ჰაკი ამბა მაინც კილგას საქციელის მსხვერპლია. აქ მხოლოდ შერბილებულია კუზმას მოქმედება, ამიტომ ეს ცვლილება გაუმართლებელ მხატვრულ კომპრომისად მიმაჩნია“ (ბაქრაძე 1980, გვ. 130). მწერალთა კავშირის 1937 წლის 8 ოქტომბრის სხდომაზე საანგარიშო მოხსენებით გამოსვლისას, კერძოდ, ნოველა „ჰაკი ამბას“ „ნაკლზე“ საუბრისას, ლეო ქიაჩელი აღნიშნავდა, რომ სამწერლო მოღვაწეობის დასაწყისში იგი მისდევდა „ე.წ. ობიექტივიზმის მეთოდს და მოვლენებს ვერ აშუქებდა ერთადერთი სწორი თვალსაზრისით, მუშათა კლასის იდეოლოგიის თვალსაზრისით“, რაც იყო მიზეზი მისი „იდეურ-პრინციპული ხასიათის შეცდომებისა“ (8-1-600, გვ.15). არადა დარწმუნებული ვარ, რომ თავად მწერალსაც და დამსწრე საზოგადოების საღად მოაზროვნე ნაწილსაც სწამდა, რომ რომ ამ ნოველაში აღწერილი ორი სამყაროს სამკვდრო-სასიცოცხლო დაპირისპირების ჩვენებისას მწერალმა ერთადერთი სწორი გზა აირჩია: თავისი, როგორც ავტორის, ნეიტრალური პოზიციის დემონსტრირებით მან აჩვენა, რომ მოვლენათა ამ ტრაგიკულ განვითარებაში არ არსებობს დამნაშავე და უდანაშაულო, მტყუანი და მართალი. „მოთხრობის ყველა გმირს თავისი სიმართლე და სამართალი აქვს და ყოველი მათგანის, მთავარი მოქმედი პირისა თუ მეორეხარისხოვანი პერსონაჟის ხასიათს, მწერალი ერთნაირი სიღრმითა და თანაგანცდით ხატავს. თვით კუზმა კილგასაც კი“ (მილორავა 2016, გვ. 404). დამნაშავეა მხოლოდ ის ძალა თუ იდეოლოგია, რომელმაც ეს ადამიანები ერთმანეთს დაუპირისპირა. ნოველაში აშკარად ჩანს, რომ „ეს ორი სამყარო ერთმანეთში ვერ მოთავსდება, რომ უჯღუშსაც (შეგნებულად) და ჰაკისაც (უჯღუშის მიბაძვით) ბოლშევიკების მიმართ პირდაპირ ფიზიკურ ტკივილამდე მისული სიძულვილი ამოძრავებთ“ (ცისკარიძე 1984, გვ. 34), ისევე როგორც კუზმაში ზიზღს იწვევს ჰაკის თავგანწირვა – ის ვერაფრით ურიგდება „მონობას“, რომლის წინააღმდეგაც მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება იბრძოდა. შესაბამისად, ლეო ქიაჩელი შეეცადა, საკუთარი სიმართლე მიენიჭებინა თითოეული მეგრძოლი მხარისთვის, ფაქტობრივად, განეპირობებინა ეს სიმართლე, დაეპირისპირებინა ერთმანეთთან, შექმნილ სიტუაციაში გამოეკვეთა კონფლიქტის არსი და ხაზი გაესვა ამ კონფლიქტის გადაჭრის შეუძლებლობისთვის. მწერლის ამ მიზანს კი სავსებით შეესაბამებოდა როგორც პირველი ფინალი, ისე მეორე.

სტატიის ავტორი განსაკუთრებულ მადლობას უხდის ქალბატონ ია ლაღუას და ბატონ გოჩა კუჭუხიძეს საარქივო მასალის მოწოდებისათვის.

¹ მაგალითად, „1950-1963 წლებში შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში გამოსაცემად მომზადდა და დაიბეჭდა აკაკი წერეთლის თხზულებათა თხუთმეტომეული (რედაქტორი გიორგი აბზიანიძე). მას წინ უძღოდა მწერლის თხზულებათა „სრული კრებული“ 7 ტომად, პავლე ინგოროყვას რედაქტორობით. ამ ორ გამოცემას შორის ქრონოლოგიური დისტანცია და ტომთა რაოდენობა თავისთავად გულისხმობდა იმას, რომ წინამორბედთან შედარებით ახალი გამოცემა უფრო სრული და სრულყოფილი იქნებოდა, მაგრამ პირიქით კი მოხდა: ტექსტების რაოდენობით თხუთმეტომეული შესამჩნევად ჩამორჩებოდა შვიდტომულს (მაგალითად, თხუთმეტომეულში არ შესულა შვიდტომულში გამოქვეყნებული ოთხ ათეულზე მეტი ლექსი და ხუთი პოემა)“ (დალანიძე, 2021, გვ. 173).

გამოყენებული ლიტერატურა:

- არისტოტელე. (2016). *ევდემოსის ეთიკა*. თბილისი: „მერანი“.
- ბაქრაძე, ა. (1980). *მასალა და მოთხრობა*. ჟურნ. „ცისკარი“ N 6, გვ.123-130.
- ვასაძე, თ. (2010). *ლიტერატურა ჭეშმარიტების ძიებაში*. თბილისი: ლიტინსტიტუტის გამომცემლობა.
- მილორავა, ი. (2016). *ლეო ქიაჩელი. XX საუკუნის ქართული ლიტერატურა*. I. თბილისი: GCLA PRESS. გვ. 387-414.
- რატიანი, ნ. (2017). *ვინ და რატომ შეაცვლევინა ლეო ქიაჩელს „ჰაკი აძბას“ დასასრული*. ინტერნეტგაზეთი mastsavlebeli.ge. 27 ნოემბერი, 2017. <https://mastsavlebeli.ge/?p=16226>
- ქიაჩელი, ლ. (1984). *ჰაკი აძბა*. თხზულებანი 4 ტომად. ტომი II. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, გვ. 297-348.
- ქიაჩელი, ლ. (1961). *ჰაკი აძბა*. თხზულებანი 5 ტომად. ტ. 3. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, გვ. 273-326.
- ქიაჩელი, ლ. (1959). *ჰაკი აძბა*. მოთხრობები. თბილისი: საქართველოს სსრ საბავშვო და ახალგაზრდობის ლიტერატურის სახელმწიფო გამომცემლობა, გვ. 259-325.
- ქიაჩელი, ლ. (1933). *მოულოდნელი განაჩენი*. სალიტერატურო გაზეთი, N14 N18– N27, 1933.
- ღაღანიძე, მ. (2021). *აკაკის ოცტომეულის პირველი ტომი*. ლიტერატურა, კულტურა, რელიგია. 2/2. თბილისი: საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, გვ. 173-185.
- ცისკარიძე, ვ. (1984). *ლეო ქიაჩელი*. უახლესი ქართული ლიტერატურის ისტორიის საკითხები. II. თბილისი: თსუ გამომცემლობა, გვ.5-61.

References:

- Arist'ot'ele. (2016). *Evdemosis etik'a [Eudemean Ethics]*. Tbilisi: "Merani".
- Bakradze, A. (1980). *Masala da motkhroba [Material and Story]*. Zhurnali "Tsisk'ari", 6, 123-130.
- Ghaghanidze, M. (2021). *Ak'ak'is otst'omeulis pirveli t'omi. Lit'eratura. K'ult'ura. Religia. 2/2*. [The First Volume of the twenty-volume book by Akaki Tsereteli]. Tbilisi: sakartvelos parlament'is erovnuli bibliotek'a, gv. 173-185.
- Kiacheli, L. (1984). *Haki Adzba. Tkhzulebani 4 t'omad. T'omi II*. [Haki Adzba]. Tbilisi: sabch'ota sakartvelo, 297-348.
- Kiacheli, L. (1961). *Haki Adzba. Tkhzulebani 5 t'omad. T'omi III*. [Haki Adzba]. Tbilisi: sabch'ota sakartvelo, 273-326.
- Kiacheli, L. (1959). *Haki Adzba. Motkhrobbi*. [Haki Adzba. Stories]. Tbilisi: sakartvelos sssr sabavshvo da akh'algazrdobis lit'erat'uris sakhelmts'ipo gamomtsemloba, 259-325.
- Kiacheli, L. (1933). *Moulodneli ganacheni*. [Unexpected Verdict]. Salit'erat'uro gazeti, 14, 18-N 27, 1933.
- Milorava, I. (2016). *Leo Kiacheli. Meotse sauk'unis lit'erat'ura. I*. [Leo Kiacheli]. GCLA Press. 387-414.
- Rat'iani, N. (2017). *Vin da rat'om sheatsvlevina Leo Kiachels "Hak'i Adzbas" dasaruli [Who and Why Made Leo Kiacheli Change the Ending of "Haki Adzba"]*. Int'ernet'gazeti masts'avlebeli.ge. 27.11.2017. <https://mastsavlebeli.ge/?p=16226>
- Tsiskaridze, V. (1984). *Leo Kiacheli. Uakhlesi kartuli lit'erat'uris ist'oriis sak'itkhebi. II*. [Leo Kiacheli]. Tbilisi: TSU gamomtsemloba, gv. 5-61.
- Vasadze, T. (2010). *Lit'erat'ura ch'eshmarit'ebis dziebashi [Literature in Search of Truth]*. Tbilisi: Li'tinst'it'ut'is gamomtsemloba.